

BEVEZETŐ

A *FORDULAT* 24. SZÁMÁHOZ

A rendszerváltozás, de még inkább a 2008-as válság óta rendszeresen megjelennek a hagyományos és a közösségi médiában, illetve a politikai kommunikációban az anyaságra, a szexualitásra, a gondoskodásra, az ápolásra és az ezekhez kapcsolódó szerepekre vonatkozó – sokszor sarkos és érzelmetelített – vélemények. De vajon mi lehet a közös a prostitúció, a szülészet, illetve szülészeti erőszak, a béryanaság, a gondoskodási válság és az anyaság „helyes” gyakorlataira vonatkozó diskurzusokban? A *Fordulat* 24. száma ennek a kérdésnek a megválaszolásához nyújt elméleti keretet.

Azt az ellentmondásos folyamatot, ahogy a kapitalista termelés a szeretet, a szexualitás, a gondoskodás és a házimunka gyakorlatait magába olvasztja és átalakítja, a kritikai elméletek a *társadalmi reprodukció* fogalmával szokták megragadni. Mindezek a gyakorlatok az élet újratermelését szolgálják. Egyrészt az új élet termelését a várandósság, a szülés, a gyermekgondozás és a szocializáció által, másrészt a már meglévő élet folyamatos megújítását a gondoskodás, a szeretet, az érzelmi munka és intimitás gyakorlatain keresztül. Mindez a kapitalista termelés logikája felől nézve nem más, mint a munkaerő újratermelése. Ezért ezek a folyamatok úgy idomulnak az árutermelési logikához a kapitalizmuson belül, hogy a lehető legnyereségesebb módon folyamatosan biztosítsák az árutermeléshez szükséges munkaerőt. Ez a profitabilitás a gyakorlatban csak egyenlőtlenségek fenntartásával lehetséges. Ezek közül kiemelten fontos a reprodukív munka egyenlőtlen elosztása szempontjából egyrészt a nemek közötti, másrészt a területi egyenlőtlenségek fenntartása. Ezért a lapszámba került tanulmányok fontos hozzájárulást jelenthetnek nemcsak a gondoskodás, a szülészet, az anyaság vagy éppen a prostitúció jelenségeinek megértéséhez, hanem egyrészt a nemi egyenlőtlenségek és a nemek társadalmi konstrukciói, másrészt a kelet-európai viszonyok keretezéséhez is.

A lapszám Csányi Gergely, Gagyai Ágnes és Kerékgyártó Ágnes által jegyzett bevezető tanulmányában a szerzők a társadalmi reprodukció témakörének elmélettörténeti keretezését adják. Marxtól kezdve felvázolják a társadalmi reprodukcióról való gondolkodást, bemutatják a feminista, világszerte szemléletű, az informális munkára, parasztságra,

és a természet felhasználására vonatkozó kutatásokat, és megmutatják, hogy mindez hogyan segít hozzá a kelet-európai viszonyok megértéséhez.

A lapszám második tanulmányát az 1960–70-es évekbeli amerikai szocialista feminista hagyományhoz, illetve az úgynevezett „házimunka-vitához” köthető szerző, Wally Secombe írta. Ez a majd’ ötven éve íródott szöveg jó példája annak a hagyománynak, amely a marxi terminológia használatával és újraértelmezésével, illetve a háziasszony munkájának kapitalista munkaként való értelmezésével örökre megváltoztatta mind a marxizmust, mind a feminizmust, mind pedig a társadalmi reprodukcióról való gondolkodást.

A harmadik cikk szerzője Wilma A. Dunaway, a Fernand Braudel Központ Házartások, Munkaerő és Világgazdaság kutatócsoportjához, valamint ahhoz a világrendszer-elemző hagyományhoz köthető, amelyben Immanuel Wallerstein korai történeti munkáit ért kritikák hatására a háztartásnak olyan koncepciója kristályosodott ki, amely hozzásegít a világrendszer-szintű felhalmozási folyamatok megragadásához. Ez a szöveg, mely a félperifériás, például kelet-európai háztartások sajátosságaira fókuszál, rendkívül didaktikusan és aprólékosan foglalja össze a világrendszerelmélet-szemléletű háztartáskutatások belátásait.

A Nancy Fraser – talán a leghíresebb kortárs feminista gondolkodó – által írt tanulmány a napjainkban egyre többször tematizálódó gondoskodási válság fogalmát helyezi a kapitalizmus történetének kontextusába és mutatja be kapcsolatát a neoliberais kapitalizmussal. Ezt az írást követi Gregor Anikó neoliberális neopatriarchátusról írt cikke, melyben e fogalmat a magyarországi viszonyokra alkalmazza és egy magyarországi kutatás, a *Nőügyek 2018* eredményei alapján mutatja be, hogy megfelelő ellátási formák hiányában hogyan maradnak magukra az idősgondozási feladatokkal az érintett hazai középkorú nők, és ez miként járul hozzá a nemek közti egyenlőtlenségek újratermeléséhez.

A következő tanulmány az anyaságnak és az anyai szeretetnek a kapitalista árutermelésbe való becsatornázásával foglalkozik, illetve a „jó anya” mítoszának megteremtésével és annak kapitalista viszonyokban betöltött funkciójával. Csányi Gergely és Kerényi Szabina felvázolják a „jó anya” mítoszának történetét egészen a jelenkori Magyarorszáig. Kathryn Russell cikke a szülés és a társadalmi munka hasonlóságait vizsgálja a marxi munkaérték-elmélet szisztematikus alkalmazásával, ezáltal pedig betekintést nyújt abba, hogy a gyermekkihordás milyen funkciót tölt be a kapitalista viszonyok között.

Dés Fanni terepkutatásából írt tanulmányában a prostitúcióban élő magyar nők helyzetét mutatja be Zürichben, úgy, hogy a terepmunkából származó közvetlen tapasztalatait egy tágabb keretben, az egyenlőtlen fejlődésből fakadó nemzetközi egyenlőtlenségek kontextusában helyezi el. Így a prostitúcióban élő magyar nők tapasztalatait úgy mutatja be, mint a transznacionális egyenlőtlenségek hatását a testre és az intimitásra.

A kapitalizmus, a transznacionális egyenlőtlenségek és az intimitás egy másik összefüggését mutatja be a lapszám utolsó tanulmányában Mészáros György, aki kritikát fogalmaz meg a fősodorbéli LGBT+ aktivizmus identitásalapú megközelítésével, valamint a „nyugati”, liberális világot az elmaradott „keletivel” szembeállító LGBT+ diskurzussal szemben. Mészáros az LGBT+ mozgalmat a transznacionális kapitalizmus keretében a politikai gazdaságtan eszközeivel elemzi.

A tanulmányok után Verónica Gago 2014-ben Argentínában megjelent *Neoliberalism from Below* című könyvének recenziója következik, melyet Gagyi Ágnes írt. Gagyi többek között rámutat, hogy annak módjai, ahogy a latin-amerikai neoliberais kapitalizmus becsatornázza saját rendszerébe az informális munkát, milyen hozadéka van a kelet-európai viszonyok megértéséhez.

Két további tanulmányt online, a *fordulat.net* honlapon teszünk elérhetővé. Az egyikben Petra Ezzedine etnográfiai kutatási tapasztalatait írja le arról, hogy a cseh szociális ellátórendszer annak átalakítása következtében nem képes ellátni a funkcióját, emiatt a kommodifikálódott reprodukív munkákat ukrán bevándorló nők látják el. A másik tanulmányban Mahua Sarkar az anyaságnak egy speciális esetét, a fizetett béranyaságot vizsgálja. A tanulmány a kereskedelmi béranyaságot mint globális iparágat tárgyalja, amelynek keretén belül jellemzően centrum országokban élő szülők szerződnek (fél)perifériás országokból – elsősorban Ázsiából és Kelet-Európából – származó béranyákkal. E tanulmányt Katona Noémi által megírt, szerkesztőségünk álláspontját tükröző kritikai megjegyzésekkel közöljük.

A lapszámot ajánljuk kutatóknak, diákoknak, aktivistáknak, anyáknak, háziasszonyoknak, ápolóknak és bárkinek, aki érdeklődik a nemi szerepek, a gondoskodás, a szülés, az intimitás, az érzelmek vagy az informalitás szociológiája iránt, és érdekli, hogyan lehet ezeket a témákat egy kritikai, globális, történeti keretben újraértelmezni.

Barna Emília
Berényi Eszter
Csányi Gergely
Jemeljanov Kathrin Sharon
Katona Noémi
Kovács Blanka
László Loren
Sidó Zoltán
Szabó Liza
a Fordulat 24. számának szerkesztői